

¹ Ван Джун, кандидат психологічних наук, доцент

Чилуський педагогічний університет, Інститут політології і соціального розвитку, Китай

Received October 24, 2013; Accepted October 28, 2013

Анотація. У статті представлено результати емпіричного дослідження, спрямованого на побудову типології самосприйняття молодшого підлітка. Проведений теоретико-методологічний аналіз наукових робіт за обраною проблемою дозволив створити теоретичну модель трьохкомпонентної структури самосприйняття молодшого підлітка, яка включила: когнітивну компоненту, що відображає самопізнання, оцінку свого “Я”, власних якостей та здібностей; емоційну компоненту, що відображає відношення до себе; конативну компоненту, що відображає готовність до дій, спрямованих на самомоделювання, ідентифікацію. Дана структура увійшла в основу розробки типології самосприйняття молодшого підлітка. Статистично встановлені сім типів самосприйняття, з них три “мономодальних”: емоційний, когнітивний та поведінковий і чотири “полімодальних”: за комбінацією трьох компонентів - емоційно-когнітивно-поведінковий тип; за комбінацією двох компонентів - когнітивно-емоційний тип, емоційно-поведінковий тип, когнітивно-поведінковий тип.

Ключові слова: самосвідомість, самосприйняття, молодший підлітковий вік, трьохкомпонентна модель структури самосприйняття молодшого підлітка, типологія самосприйняття особистості молодшого підлітка.

У засвоєнні соціальної сутності людини полягає головний зміст соціального розвитку дитини – від самосприйняття, рефлексії, самооцінки, самоствердження до самосвідомості, соціальної відповідальності, інтеріоризації соціальних мотивів, потреб у самореалізації своїх можливостей і суб’єктивного усвідомлення себе громадянином.

Аналіз літератури показав, що як одна зі складових частин процесу соціалізації багатьма авторами виділяється так звана “самоапперцепція”, тобто суб’єкт-

ний механізм набуття і привласнення досвіду, який повинен зберігатися, накопичуватися й актуалізуватися у потрібний момент. Завдяки механізму самоапперцепції і накопиченню у пам’яті власного досвіду психічної активності дитина з часом все більше починає відчувати себе собою. Зокрема, це виявляється в активному ствердженні того, що вона “хоче” або “не хоче”, згодом у висловлюваннях на взірць “треба”, “не треба”, а потім у перших спробах освоєння причинності, у поясненні й обґрунтуванні за схемою “то-

му що...”, твердженні приналежності. Але задіяний для розвитку соціалізації суб’єктний механізм накопичення і привласнення досвіду набуває онтогенетичної доцільності лише за умови, що цей досвід оцінюється і переоцінюється суб’єктом як значущий для його теперішнього існування і подальшого розвитку. Дитині не потрібний досвід заради досвіду. Ця суперечливість і пробуджує рефлексивну інтуїцію суб’єктного ядра, що, своєю чергою, спричинює актуалізацію суб’єктного механізму самооцінювання і самосприйняття [9].

У російській та українській психології цей напрямок традиційно розкривався у працях Л.І. Анцифорової, 1981; А.В. Брушлінського, 1984; Г.С. Костюка, 1969; С.Д. Максименка, 1998. Засвоєні особистістю стадії соціалізації, проходячи через рефлексію, усвідомлення, критичне оцінювання, поступово стають її фундаментом, психологічною основою особистості, виявляють себе у особливостях самосприйняття. Зовнішнє (соціалізація особистості) неможливо без внутрішнього (рефлексія, самосприйняття, самосвідомість).

Найбільш диференційовано співвідношення зовнішнього та внутрішнього у процесі самосвідомості розкрито у науковому підході І.І. Чеснокової до процесу формування знань про себе [8]. Автор пропонує два рівні, на яких формуються знання про себе. На першому рівні співвідношення знань про себе здійснюється в межах порівняння “Я” та іншої людини. На думку І.І. Чеснокової, спочатку певна особистісна якість сприймається та аналізується в іншій людині, а вже потім переноситься н себе. Відповідно основними особистісними агентами виступають самосприйняття та самоспостереження. На другому рівні співвідношення знань про себе здійснюється в процесі аутокommунікації, тобто в межах системи “Я та Я”. Відповідно основними особистісними агентами виступають самоаналіз та самоусвідомлення.

І.С. Кон пропонує трьохкомпонентну структуру “Я-образу”, яка включає когнітивний, афективний та поведінковий рівні [5]. Самосприйняття, на думку автора, розташоване на першому, нижньому рівні. Е. Дикстейн, у авторській концепції щодо зв’язку самовідношення з самосвідомістю, виділяє п’ять рівнів такого співвідношення [за 2]. Перший рівень він пов’язує з формуванням почуття автономності, здібності досліджувати оточення. На другому рівні виступає ступінь успішності у певних діях та порівнянні себе з іншими людьми. На третьому рівні цю функцію виконує ступінь досягнення “ідеалу Я”. Четвертий відповідає мірі усвідомлення та поняття кожного з аспектів власного існування. П’ятий рівень за Е. Дикстейном, це рух вперед, визнання відносності меж свого “Я”. Будь-які зміни у самосприйняття на цьому рівні дуже проблематичні.

У дослідженнях М. Яромовиц, процес самосприйняття ототожнюється з особистісною ідентичністю, це перш за все сукупність знань про себе, які витікають із порівняння себе з членами групи та складають набір рис, як підкреслює дослідник, ці риси є не просто характерними, а дуже специфічними для “Я”. Для емпіричного дослідження проблеми самосприйняття та соціальної ідентичності, М. Яромовиц розробила ори-

гінальний «Опитувальник соціальної перцепції», в основу створення якого була покладена гіпотеза, згідно з якою низький рівень відмінності “Я” від “Ми” співвідноситься з недостатньою здібністю усвідомлювати потреби, стани та цілі інших (“Вони”); та навпаки, здібність усвідомлювати потреби та цілі членів мікрогрупи передбачає наявність розвиненого вміння диференціювати себе від інших членів оточення. Авторське визначення особистісної ідентичності фактично співвідноситься з феноменом самосприйняття. Особистісна ідентичність – це набір характеристик, який уподібнює людину самій собі та відрізняє її від інших [10].

Саме цей напрямок розглядали В.В. Давидов, В.І. Слободчиков, Г.А. Цукерман, коли підкреслювали рефлексивну природу формування самосприйняття у молодшому підлітковому віці [4]. Вони підкреслювали, що рефлексія як універсальний спосіб побудови самосприйняття не обмежується тільки сферою цілеспрямованих самозмін [4, с.16]. Атомарні носії цього психологічного явища необхідно шукати у процесах комунікації та кооперації підлітка, у відносинах “значущий дорослий – соціальна задача – дитина”.

Основними сферами існування самосприйняття автори виділяють:

- 1) мислення та діяльність (самосприйняття дитини формується в ситуаціях, які задаються дорослими);
- 2) комунікація, кооперація (може проявлятися у вигляді здібності ініціювати співробітництво);
- 3) самосвідомість (перехід дитини від однієї позиції до іншої, від невміння пізнати себе до вміння, як індивідуальна здібність до самозмін, до встановлення меж свого “Я”).

Як підкреслюються багатьма авторами особливого значення у процесі формування самосприйняття молодшого підлітка набуває саме особистість дорослого. Дорослий, що сприяє процесу формування особистості є не байдужим, не нейтральним фактором для особистісного розвитку дитини. Рефлексивні механізми, які лежать в основі самосприйняття молодшого підлітка, В.В. Давидов та В.І. Слободчиков називають “вирощуванням”, тим самим акцентуючи увагу на особливій ролі цього етапу онтогенезу та найближчого соціального оточення дитини у цих механізмах [4]. На їхній погляд, здібність рефлексувати за власною ініціативою, без спонукань дорослого у цей період неможлива.

Найважливішим соціальним середовищем, в якому розвивається процес самосприйняття дитини є родина, яку С.І. Розум розглядає як певну соціальну підсистему, відношення між елементами якої так чи інакше структуровані [7]. Розвитку високої самооцінки та позитивного самосприйняття підлітка в родині сприяють: чіткий розподіл повноважень та відповідальності серед батьків; чіткі вимоги, норми життя; заохочення; відсутність конфліктів та тривалих проблемних ситуацій; емоційна підтримка з боку батьків. Низька самооцінка та деформоване самосприйняття формуються під впливом психологічної залежності від дорослих у повсякденному житті; вимог слухняності, вміння підстроюватися під інших людей тощо.

Акумулюючи вище представлені концептуальні положення про самосприйняття та враховуючи ре-

зультати власного лонгтюдного спостереження ми припустили, що самосприйняття є соціальним за своєю природою, складним за своєю структурою, онтогенетичним утворенням особистості молодшого підлітка. Воно являє собою форму відображення дитиною самої себе як особливого об'єкта пізнання і залежить від прийнятих цінностей, її особистісних змістів, міри її орієнтації на суспільно вироблені вимоги до поведінки й діяльності. Самосприйняття в молодшому підлітковому віці має певну структуру, яка включає в себе окремі самодостатні компоненти. Специфіка самосприйняття кожного підлітка залежить від різних поєднань даних компонент, домінування однієї над іншою.

До структури самосприйняття молодшого підлітка ми включили:

1) когнітивну компоненту, яка включає в себе гностичну спрямованість особистості, загальну самооцінку або її абсолютний ціннісний статус. Специфіка даної компоненти полягає у її полярності, тобто низка знань про себе формується у дитини під впливом двох взаємопов'язаних різнополюсових феноменів – самооцінювання та рефлексії, коли особистісні надбання формуються під впливом самооцінювання окремих рис та оцінювання оточуючих людей, що є безпосередньою екстраполяцією чужих особистісних рис на власну індивідуальність; когнітивна компонента передбачає не тільки виділення певних рис у самого себе, але й акцентування відповідних рис у оточуючих.

2) емоційну компоненту, яка включає в себе емоційну вираженість перцептивного боку спілкування, емоційно-агресивну та емоційно-психічну спрямованість. Емоційна компонента, на думку Л.І. Божович [1], є найважливішою, оскільки афективний бік самосприйняття є провідним стимулятором та мотиватором поведінки. Емоційна компонента фактично розкриває історію переживань під час становлення самосприйняття, формування й зміни цінностей, еволюцію внутрішнього світу дитини;

3) конативну компоненту, яка включає в себе нормативність поведінки, пугнічну спрямованість або спрямованість на боротьбу та подолання перепон. Ця компонента виступає наслідком індивідуальних проявів двох попередніх компонент, своєрідним “продуктом діяльності” самосвідомості тощо.

На підставі виділеної трьохкомпонентної структури самосприйняття була створена типологія підлітків та показана специфіка їхнього самосприйняття.

Для діагностики виділених структурних компонентів самосприйняття та їх показників в емпіричному дослідженні застосовані наступні методики: “Індивідуальна соціальна ситуація розвитку” за І.О. Ніколаєвою [6], модифікований нами варіант тестопитувальника “Самоставлення”, розроблений В.В. Століним і С.Р. Пантелєєвим [3] та “Автопортрет” за О.С. Романової і С.Ф. Потьомкіної [3]. У дослідженні взяли участь підлітки у віці 10, 11, і 12 років у кількості 300 осіб.

Отримані результати в кожній із вікових груп підлітків були піддані статистичному аналізу за методом квартильного розподілу. Нагадаємо, що квартилем у математичної статистики називається величина, яка обмежує 1/4 всіх величин ряду. У нашому випадку ми

розраховували за формулою величини першого квартиля (Q1) та третього (Q3). Квартиль перший (Q1), це напівсума першого і останнього рангів першої – лівої від медіани половини ряду; квартиль третій (Q3), це напівсума першого і останнього рангів другої, правої від медіани, половини ряду. Домінування високих значень певних показників компонентів самосприйняття (величина квартиля Q3) над іншими, низькими (величина квартиля Q1), надавало можливість виділити у підлітків комбінації “полімодальних” та “мономодальних” типів самосприйняття.

Для наочності отримані типи самосприйняття в вікових групах підлітків, що вивчаються представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Кількісний склад підлітків за типами самосприйняття (в кожній віковій групі n=100 осіб)

Типи самосприйняття	КК+ЕК+ПК	КК+ЕК	ЕК+ПК	КК+ПК	ЕК	КК	ПК
	1 тип	2 тип	3 тип	4 тип	5 тип	6 тип	7 тип
Групи підлітків							
10 років	4 особи	47 осіб	-	1 особа	2 особи	1 особа	3 особи
11 років	5 осіб	44 особи	-	9 осіб	7 осіб	5 осіб	2 особи
12 років	6 осіб	40 осіб	-	-	4 особи	8 осіб	-
Разом:	15 осіб	131 особа	-	10 осіб	13 осіб	14 осіб	5 осіб

Примітка: 1) КК – когнітивний компонент, ЕК – емоційний компонент, ПК – поведінковий (конативний) компонент; 2) 1 тип – когнітивно-емоційно-поведінковий, 2 тип – когнітивно-емоційний, 3 тип – емоційно-поведінковий, 4 тип – когнітивно-поведінковий, 5 тип – емоційний, 6 тип – когнітивний, 7 тип – поведінковий.

Як бачимо з таблиці у всіх групах підлітків статистично встановлені сім типів самосприйняття, з них три «чисті»: емоційний (ЕК), когнітивний (КК) та поведінковий (ПК) та чотири «змішаних»: за комбінацією трьох компонентів - емоційно-когнітивно-поведінковий тип (КК, ЕК, ПК); за комбінацією двох компонентів - когнітивно-емоційний тип (КК, ЕК), емоційно-поведінковий тип (ЕК, ПК), когнітивно-поведінковий тип (КК, ПК).

Подальший аналіз таблиці дозволив розглянути кількісний склад підлітків за виділеними типами сприйняття. Так, серед 300 підлітків, що досліджуються означені типи виділені тільки лише у 188-ми осіб. Когнітивно-емоційно-поведінковий тип встановлено у 15-ті підлітків, когнітивно-емоційний – у 131 підлітка, когнітивно-поведінковий – у 10-ті підлітків, емоційний – у 13-ті підлітків, когнітивний – у 14 підлітків, поведінковий – у 5-ті підлітків. Емоційно-поведінковий тип у даних підлітків не встановлено.

В групі підлітків 10-ті років зі 100 осіб визначені типи тільки у 58 осіб, більша кількість означена за когнітивно-емоційним типом самосприйняття (47 підлітків), далі за зниженням: когнітивно-емоційно-поведінковий тип (4 підлітка), поведінковий (3 підлітка), емоційний (2 підлітка) і когнітивно-поведінковий та когнітивний типи (до 1 підлітка). В групі підлітків 11-ті років зі 100 осіб визначені типи у 69 осіб, у бі-

льшості підлітків встановлено домінування когнітивно-емоційного типу самосприйняття (44 підлітка), потім: когнітивно-поведінковий (9 підлітків), емоційний (7 підлітків), когнітивно-емоційно-поведінковий і когнітивний (до 5 підлітків) і поведінковий тип (1 підліток). В групі підлітків 12-ті років зі 100 осіб визначені типи у 58 осіб. У даній віковій групі, також як і у групі підлітків 10 і 11-ті років, домінує когнітивно-емоційний тип самосприйняття (40 підлітків), потім: когнітивний (8 підлітків), когнітивно-емоційно-поведінковий тип (6 підлітків) і емоційний (4 підлітка).

Підводячи підсумок за отриманими результатами можна констатувати, що найбільш поширеним в молодшому підлітковому віці є когнітивно-емоційний тип (КЕ) самосприйняття (43,66 %). Молодший підліток цього типу через самосприйняття пізнає себе і накопичує відповідні знання, що складають когнітивну частину самооцінок його окремих властивостей і якостей та уявлень про себе. Водночас ці когніції, уявлення та самооцінки викликають емоційні переживання, що набувають самостійного значення й місця в цілісній палітрі світу почуттів підлітка, оскільки виокремлюються як об'єкт його емоцій. Поступово такі емоції стають основою стійкого самовідношення. Достатньо поширеним у віці, що розглядається є когнітивно-емоційно-поведінковий тип (КЕП) самосприйняття (10,0 %). Однакова вираженість трьох компонент (когнітивної, емоційної та поведінкової) у озна-

ченому типі самосприйняття говорить про те, що крім оцінки свого «Я» та переживання відношення до себе для таких підлітків також стає важливим активність щодо мінливості свого «Я». Ця активність регулюється за рахунок засвоєння підлітком соціальних норм, правил. В рамках цих соціальних норм підліток порівнює себе з еталонами (статевими, громадянськими, віковими, етнічними і т.п.), з іншими людьми (родичами, однолітками, вчителями, зірками, літературними та кіногероями і т.п.), що актуалізує готовність до вибудовування власного внутрішнього світу та викликає певну активність. Щодо когнітивного (К), емоційного (Е), поведінкового (П) типів, які відрізняються однобічністю самосприйняття, його обмеженістю, пов'язаною з домінуванням лише однієї компоненти: когнітивної оцінки себе чи тільки емоційного відношення або лише спроб змінити, моделювати свою поведінку – вони є менш розповсюдженими серед молодших підлітків (відповідно 4,66 %, 4,33 %, 1,66 %).

Дане емпіричне дослідження не вичерпує всього кола актуальних питань, що відносяться до проблеми вивчення типологічних особливостей самосприйняття підлітків. Перспективами подальшого наукового пошуку може бути дослідження гендерних особливостей у самосприйнятті підлітків, розробка психодіагностичних методів для вимірювання самосприйняття, вивчення механізмів розвитку самосприйняття як чиннику позитивної соціалізації та розробка на цій основі профілактичних та психокорекційних програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л.И. Божович. - М.: Педагогика, 1995.- 267 с. - (Избранные психологические труды).
2. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка / І.С. Булах. - К., 2003. - (Першотвір).
3. Ван Джун. Психологічні особливості самосприйняття як фактор соціалізації підлітків: дис.. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ван Джун - Одеса., 2009 - 216 с.
4. Давыдов В.В. Младший школьник как субъект учебной деятельности / Давыдов В.В., Слободчиков В.И., Цукерман Г.А. // Вопросы психологии. - 1991. - №1. - С.14-19.
5. Кон И.С. Категория «Я» в психологии / И.С. Кон // Психол. журнал. - 1981. - Т.2. - № 3. - С. 25-38.
6. Николаева И.А. Субъективный образ социального мира как репрезентация социальной ситуации развития личности (на примере подросткового возраста) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія»: - К., 2004. - 20 с.
7. Розум С.И. Психология социализации и социальной адаптации человека / С.И. Розум. - СПб.: Речь, 2006. - 365 с.
8. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологии / И.И. Чеснокова. - М.: Наука, 1977. - 144 с.
9. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности // Методологические проблемы социальной психологии. - М., 1975. - С. 89-106.
10. Jaromowic M Self -We-Others schemata and social identifications //Worchel S., Morales J. F., Paez D.Socials identity: International perspective. N. Y. 1998. P. 44-52.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bojovich L.I. the stages of formation of the personality in ontogenesis/ L.I.Bojovich – М.: Pedagogika (Moscow : Publishing house “Pedagogy”) 1995.- 267p.- (Selected psychological works)
2. Bulah I.S. Psychology of teen Personal Growth / I.S. Bulah. - K., 2003. - Pershotvir. (Kiev : Publishing house Firstpoem)
3. Van Djun. Psychological characteristics of self-perception as a factor in the socialization of adolescents: dis.. cand. psych. science: spec. 19.00.07 «Educational and Developmental Psychology» / Van Djun - Odessa., 2009 - 216 p.
4. Davidov V.V. Junior high school student as a subject of learning activities / Davidov V.V., Slobodchikov V.I., Zuckerman, G.A. // Problems of Psychology. - 1991. - №1. - P.14-19.
5. Kon I.S. Category "I" in psychology / I.S. Con // Psych. magazine. - 1981. - Volume 2. - № 3. - P. 25-38.
6. Nikolaeva I.A. The subjective image of the social world as a representation of the social situation of the individual (for example, adolescence): autor.dis.on achieving sciences stage cand.psych.science: spec. 19.00.05 "Sotsialna psihologiya": - K.(Kiev), 2004. - 20.p.
7. Rozum S.I. Psychology of socialization and social adaptation / S.I. Rozum. - St. P.: Rech (St.Petersburg : Publishing house Speech), 2006. - 365.p.
8. Chesnokova I.I. The problem of identity in psychology / I.I. Chesnokova. - М.: Nauka (Moscow : Publishing house Science), 1977. - 144.p
9. Yadov V.A. About the dispositional regulation of social behavior of the personality / VA Yadov // Methodological problems of social psychology. - Moscow, 1975. - P. 89-106.
10. Jaromowic M Self -We-Others schemata and social identifications //Worchel S., Morales J. F., Paez D.Socials identity: International perspective. N. Y. 1998. P. 44-52.

Wang Zheng. Typology of self-perception of the younger teenager

Abstract: In this article presented results of an empirical research, which are directed on the development of self-perception typology of the younger teenager. Conducted theoretical and methodological analysis of scientific works allowed us to construct a theoretical model of the three-component structure of the self-perception of the young teenager. In the structure is allocated: the cognitive component (gnostic personality orientation, self-esteem, the absolute value status of the personality), the emotional component (emotional expression of perceptual side of the communication, emotional-aggressive and emotional-psychological orientation of the person, the connotative component (normative of behavior, focus on overcoming barriers, obstacles). This structure came in the basis for the creation of self-perception typology of the younger teenager. Empirically identified seven types of self-perception in the young teens, three of them are "monomodal": emotional, cognitive and behavioral types and four - "polimodal": emotional-cognitive-behavioral type, cognitive-emotional type, emotional-behavioral type and cognitive-behavioral type. The qualitative analysis of the types of self-perception allowed to state that the most common type of self-perception in adolescence is a cognitive-emotional type, simultaneous dominance of the cognitive and emotional components determines the specificity of this type. Less common types of self-perception in the analyzed age are cognitive-emotional-behavioral, cognitive and emotional styles. The dominance of the three components (cognitive, emotional and behavioral) in the mentioned type of self-perception of young adolescents suggests that in addition to the positive evaluation of his "I" and a positive attitude towards themselves, for the teenager is also becoming an important the activity that relates with variability of his "I". This activity is regulated by the assimilation of adolescent the social norms, rules, morals, etc. Teens, representatives of the emotional and cognitive types, are different in awareness, cognitive or emotional evaluation of themselves, their qualities and properties, dominance of pragmatic-evaluating or emotional relationship to themselves, their actions, behavior, etc.

Keywords: *self-awareness, self-perception, the youngest adolescence, three-component structure of the younger teen self-perception, self-perception typology of personality of the younger teenager.*

Ван Джун. Типология самовосприятия личности младшего подростка

Аннотация. В статье представлены результаты эмпиричного исследования, направленного на разработку типологии самовосприятия младшего подростка. Проведенный теоретико-методологический анализ научных работ позволил построить теоретическую модель трехкомпонентной структуры самовосприятия младшего подростка. В структуре выделено: 1) когнитивная компонента, отображает самопознание, оценку своего "Я", собственных качеств и способностей; 2) эмоциональная компонента, отображает отношение к себе; 3) конативна компонента, отображает готовность к действиям, направленным на само моделирование, идентификацию. Данная структура вошла в основу создания типологии самовосприятия младшего подростка. Эмпирически выявлены сем типов самовосприятия у детей младшего подросткового возраста, из них три "мономодальных": эмоциональный, когнитивный и поведенческий типы и четыре "мономодальных": эмоционально-когнитивно-поведенческий тип, когнитивно-эмоциональный тип, эмоционально-поведенческий тип, когнитивно-поведенческий тип. Качественный анализ типов самовосприятия позволив констатировать, что наиболее распространенным типом самовосприятия в подростковом возрасте является когнитивно-эмоциональный тип, одновременное доминирование когнитивной и эмоциональной компоненты определяет специфику данного типа. Менее распространенными типами самовосприятия в анализируемом возрасте является когнитивно-эмоционально-поведенческий, когнитивный и эмоциональный типы. Доминирование трех компонентов (когнитивного, эмоционального и поведенческого) в отмеченном типе самовосприятия младших подростков говорит о том, что кроме позитивной оценки своего "Я" и благоприятного отношения к себе, для подростка также становится важным активность относительно переменчивости своего "Я". Эта активность регулируется за счет усваивания подростком социальных норм, правил, морали и т.п. Подростки, представители эмоционального и когнитивного типов отличаются осознанностью когнитивной или эмоциональной оценки себя, своих качеств и свойств, доминированием прагматично-оценивающего или эмоционального отношения к себе, своих действий, поступков т.п.

Ключевые слова: *самосознание, самовосприятие, молодой подростковый возраст, трехкомпонентная структура самовосприятия младшего подростка, типология самовосприятия личности младшего подростка.*